

Archiwum wschodnie 237

Irena Ruziszewska, ur. 20.08.1915 r. w majątku Macza / koło Poło - cka w Rosji /, córka Antoniego i Kazimiery. Bezrośrednie przed wojną mieszkała w majątku Dziemiłów, gm. Nikołajów, ^{pow. Dziśnie} woj. wileńskie. Ukończyła szkołę powszechną oraz gimnazjum w Dziśnie, potem przez kilka mie - ^{22.II.1936} się studiowała prawo na Uniwersytecie wileńskim. ~~W 1936~~ wyszła za mąż.

Mąż miał majątek 160 ~~hektarów~~ ha ~~ziemi~~. I przez ten majątek zostałam wywieziona. 17 września 1939 r. wkroczyli do nas Sowieci. ^{Data 20.XI.1933;} Kszali zabrać broń jaką kto ma. Mąż polewał więc miał dubeltówkę i powiózł ją do gminy aby ~~zabrać~~ zabrać i już nie wrócił. Został uwięziony w Dziśnie. Mnie wyrzu - cili tak jak stałam z domu - okazało się, że byłam wielką posiadaczką ziemską / "krapnąja pamiestczica" /. Rosjanie wszystko ^{jęeli} wywieźli z tego majątku - meble, ubrania - wszystko! Jedynie niemi córki udało się schować futro męża i moje, które potem sprzedałam w Kazacastanie. Zamieszka - łam u brata w pobliżu. I oni o tym wiedzieli. Gajsym wyjechała gdzieś daleko, jak ciocia, której w końcu nie wywieźli, to może bym ocieła. ~~Byłam~~ Byłam w ciąży i miałam spuchnięte nogi, ~~ale~~ ^{ale} na to nie zwracali uwagi.

Mojego męża aresztowano 20 września. Siedział, podobnie jak wielu i innych, początkowo w Dziśnie, w suterenuch bo tam nie było osobnych pomieszczeń. Trwało to kilka miesięcy. Potem wywieźli ich do Berezwecza do więzienia - tam było przedwojenne więzienie. Po jakimś czasie wywie - zli ich w głąb Rosji, ^{nie wychodzili do Berezweczy.} ~~do Berezweczy~~ ^{do Berezweczy}. Chodziły słuchy, że ich potopili. Póki jeszcze siedzieli w Dziśnie, można było przynosić raczki i sieliznę. W Berezweczu przez jakiś czas także, a później nie przyjmowa - no już raczek, bo mówiono że już ich tam nie ma. I do tej pory nie mam żadnych informacji o moim mężu. Pisałam w tej sprawie wiele ^{razów} jak byłam

wywieziona do Kazachstanu. Mam gdzieś nawet całą teczkę z tą ko-
respondencją. Odpowiedział ^{zawsze} brzmiał, że na terenie Rosji go nie ma.

Mnie wywiezili 13 kwietnia 1940 r. To był drugi wywóz. Pierwszy
odbył się w lutym. Wywozili przeważnie esamników, ~~złoty siłownik~~
~~złoty siłownik~~. Drugi wywóz dotyczył głównie ziemianstwa, ale było też
trochę biedoty - ktoś tam na wsi był jeden na drugiego zły, powiedział,
że był konfidentem policji, że ~~był w dobrej kaitajowej z państwem~~
~~zabrał talerze z miejsca mieszkalne~~.

Byłam wtedy matką niemowląt - chłopców bliźniaków, miałam też, nieco
starszą dziewczynkę. ^(12 1/2) Przyjechali 13 kwietnia ok. 5 nad ranem. Ja już
się speuziewałam, bo ludzie mówili o tym, widzieliśmy zresztą ten pierw-
szy wywóz. Zwieźli strasznie dużo ludzi na stację w Ziabkach ^{1000, D. 2000}. Cze-
kał na nas cały pociąg - "eszalon" - jak oni mówili. Do byłących wago-
nów pakowano po 40 lub więcej osób. Do tego dochodziły jeszcze bagaże,
tak że w takim wagonie panował ścisk, było gorąco i duszno, ^{strasznie ciężko} do rana
nieg z deszczem i ~~ludzie~~ ^{śmierć} zmokli do suchej. Ja nie miałam czym karmić
dzieci, zaczęłam więc walić w ścianę. Przyszedł jakiś lejtnant ~~ony~~
~~ktos tam~~, Gruzin, otworzył drzwi i ja mu mówię: "Ze mną róbcie co
chcecie, ale dlaczego te dzieci mają z głodu umierać! Co one zawiniły?"
Poszedł, potem wrócił i mówi, że ym szła "kaszu warit". ³ ¹ ~~1~~ ¹ ~~1~~
Gruzin, żeby do niego nie mieć żalu. Każą iść - ^{wszyscy} (oni idą, muszą to ro-
bić, ^{co kaitaj} ale strasznie - naprawdę łyzy w oczach miał! - było mi nas żal.
"Ja idę, a serce mi ^{kała} ~~nie~~. Żeby takie małe dzieci tak się męczyły
z głodu!" Nie był taki zły i starał się pomagać: czy wodę, czy coś,
jak się pociąg zatrzymał. ~~Ja~~ Ja byłam w najgorszej sytuacji - troje
małych dzieci. Bliźnięta po dwa i pół miesiąca. Zresztą bliźnięta
zawsze są mniejsze i słabsze niż inne dzieci. W tym pociągu nie było

jak wyprać ani wysuszyć pieluszek. Trochę wody przyniosą to trochę spluczę i na siebie suszyłam pieluchy. Tak, że dzieci miały oparzenia.

Najpierw przywiezli nas do Pawłodaru. Z Pawłodaru ruszyliśmy Irty - szem do Siemierska. W Siemiersku nas wysadzili, bo tam był rejon. I się dzieliśmy na brzegu kilka dni. Dzień i noc. Później zaczęli rozwozić do kolchozów. Można było jeszcze do jakiejś fabryki. No ale myśmy, tam nas taka grupka była, postanowili pójść do kolchozu, bo w kolchozie zawsze może człowiek trochę mąki dostać. Pierwszego maja 1940 r. znaleźliśmy się w Siemienowce / kolchoz Siemienowka, Pawłodarska obłast* /. Najpierw siedzieliśmy parę dni w świetlicy. Z tymi dziećmi. Zamknięci, pod eskortą, ani pieluchy wyprać, ^{zawieszki okropne!} ~~no i w końcu przyszła~~ ^{NKWD} ~~ta~~ i powiedzieli, że baraki nie są jeszcze gotowe i siebie każdy musi szukać sam mieszkania. ~~No to tam ci~~ Rosjanie byli zafascynowani - „wraży, wraży” - wrogów przywiezli. Ale jednak ci Rosjanie nie byli tacy głupi i widzieli, że to ludzie tacy sami jak oni. Całkiem dobrzy ~~byli~~ ludzie. Wyszłam z jedną panią, która też miała małe dzieci - ona dwoje, ja troje - ~~z~~ umówiliśmy się, że będziemy szukać razem mieszkania bo najłatwiej sobie opowiadamy. Zamieszkałyśmy u takiej jednej „babuszki”, która była dobrą ^{o nazwisku Gwedeckaja} kobietą i pomagała nam. Ona miała dwie izby: pierwszą, niby kuchnię, taki piec duży, jakby chlebowy i drugą ^{izba} już na podłogze i też był taki piec. I ona spała na piecu w tym drugim pokoju, a potem ustąpiła nam bo jej żal było straszenie tych dzieci. ~~No i z tą panią myśmy~~ ^{siły we dwie} zamieszkały, tak że było pięcioro dzieci ~~i my~~ ^{my} dwie w tym pokoju. Ta babcia miała takiego wnuka. Miał na imię Szurka i ^{miął} ~~se~~ 12-13 lat. Byśmy tam powiesiły obrazek, a on mówi: „Co to? Wy modlicie się? Przecież nie ma Boga. Stalin to jest Bóg.” To my mówimy: „To się módl do Stalina.”

I Dzieci zawsze odmawiały paciierz, a on początkowo się śmiał, a potem zaczął się uczyć i, w końcu, umiał paciierz po polsku. I już tak nie bluźnił. A „babuszka” modliła się regularnie.

Jak przyjechaliśmy do ~~Siemionowki~~ Siemionowki to gonili od razu do pracy. Mnie nie, bo miałam dzieci małe. ~~Właśnie sprządałem. Sprządałem futro węża za 10 pułków pszenicy. Taki przewodniczący kółchozu - Derechmanow - kupił, bo kto by tam inny kupił. I swoje futro potem oddał za 2 ruble. Nic to nie pomogło moim dzieciom - przyjechały chore na żółtaczki, nie było co jeść bo nie karmiłam i bliźnięta umarły. Pierwszy już w maju, drugi ^{we wrześniu} w lipcu. Jak zmarły dzieci to od razu musiałam iść do pracy. Do lasu. Pieszko. 12 kilometrów w jedną i 12 w drugą stronę. O 5 godzinie wstałam. ^{Tam} Wracząc przychodził człowiek lewą żywą. I to przeważnie kobiety. Trzeba było pracować rano, siekierą - pilować, ciocię układać drewno. Trwało to parę miesięcy. Potem była praca w cegielni / szło się tylko parę kilometrów / - około pół roku. Otrzymywaliśmy za pracę w lesie i w cegielni wynagrodzenie, tzn. „pajek” - 0,5 kg mąki na miesiąc, tzn. na dziecko i na siebie. Ta mąka to były właściwie otręby. ~~Wszystko~~ Było to tym zatwarzenie gorsze niż porósł.~~

Potem, już po nawiązaniu przez Sikorskiego kontaktów z Sowietami, pozwolono kobietom, które miały dzieci, robić w domu swetry.

W Siemionowce było nas początkowo ok. 70 rodzin polskich. Potem część przeniosła się gdzieś indziej, część wyjechała z armią Andersa. Byli tam też obywatele radzieccy narodowości niemieckiej przywiezieni ~~z Kaukazu~~ z Kaukazu, a gdzieś w okolicy ^{faktycznie Niemcy} - Litwini. Bardzo dużo tych Niemców umarło z głodu. Polacy lepiej ^{znosili te trudne warunki.} się przystosowali. Staraliśmy się im pomagać, ale cośmy mogły - dzieci małe, same niewiele miałyśmy. Widać było się takie obrzydliwy : idzie ulicą, lewymi nogami za sobą ciągnie, prawymi

^{umierać.}
i już. Polacy jakoś z głodu nie umierali, dzieci tak, ale starsi to ~~nie-~~
~~jak~~ bardziej wytrzymali byli - tam ukradli coś, kombinowali jak ^{nieśli}...
Długo czasu trzeba się było starać o żywność. Bywało że dzieci zbierały
obierki od ziemniaków lub walczyły o kartofla. Zbierało się też taką
trawę „kaszkę”, placki z tego riekłyśmy. Takie zielone to było, ale się
jadło. Normalne było, że zbierało się na polu zboża, ^{które} którego nie zebra-
ły kombajny. Zresztą, Rosjanki też chodziły. Gleba była dobra, ale rod-
zacz zasiewów połowę zboża ~~zabra~~ ^{kradli} sobie kolchoźnicy, co oni ^{wezi} głodowali. No
to tam ziarnko od ziarnka było osale! Nie bardzo było co zbierać. ~~W~~
kombajn w czasie żniw też gozieniegusie zostawiał jakieś kłosa. Te tych
ziornach kilka Polek z dziećmi któregoś dnia bardzo wcześnie rano wybra-
ło się na pole. I każda nabrała już worek tych kłosów. Idziemy i tam
z osaleka widzi ^{zobaczyła} ~~je~~ jeszcze dwóch kozaków. Dogonili nas i mówią żeby oddać te
worki. Pani, która tam bardzo się stawiała i nie chciała się z tym pog-
odzić dostała łanie batem. No i, niestety, wszystkie worki trzeba było
zostawić.

^{Gdy} ~~W~~ Kobiety chciały sprzedać czy zbierać ziemniaki, to ubierały się
w luźne stroje, które wracając wyszalały ziemniakami.

Po jakimś czasie musiałyśmy się wypręgnąć od „babuszki” bo przy-
jechała do niej córka z mężem. No i co robić? A tam na podwórku stała
taka szopka i mówię: „Babuby, babuszka, nam tę szopkę, to byśmy poszły
do tej szopki.” „Ale przecież tam zamrzniecie. Takie uziury.” „usi-
łyśmy ją otynkować. Piasek się mieszało z łajnem krowim i tym się tynko-
wało. Oni tak samo robili. Wygładziliśmy podłogę, rozatykaliśmy uziury
w ścianach i tam zamieszkałyśmy. Zgodziła się. ~~W~~ ^W też płaciliśmy za to.
Za to mieszkanie co wcześniej płaciliśmy po 50 rubli, a w szopce - już
nie pamiętam - ale chyba ^{też} ~~50~~ 50 rubli. ~~Nie pamiętam.~~ Potem się prze-

nieśli gazie inaziej, ale w obrębie Siemionowki.

Jeśli chodzi o higienę to była stuonia i ~~nie było~~ ^{straszny bałki} mydła. Przycho-
dziły paczki od armii Anwersa i w tych paczkach czasem było mydło. To
za to mydło można było u Rosjan wiele kusić. Popieli sypało się do wody,
woda robiła się ziękka i w tym się prało.

Córka chodziła do rosyjskiej szkoły. Jak Sikorski podpisał umowę
z Sowietami to pozwolili żeby w jakimś klasie przez parę godzin któraś
z pań mogła uczyć po polsku. I było trochę tej nauki, ale potem już
ludzi wyjechało do ^{Amersa} i pozostała szkoła rosyjska. Córka chodziła
do drugiej klasy ^{niektórzy uczyli}. Jest jeszcze świadectwo - są piątki, ale jest to świ-
adectwo na gazetce. W ogóle zeszytów, ani zbanych tam nie było, tylko ga-
zety trzeba było kurować i na tym się czytało.

Z powrotem to już było luzniej, bez eskorty. To było na wiosnę, chyba
w maju ^{1946.} Z Siemionowki do Pawłodaru i stamtąd znowu byłączym wagonem, tzw.
„cielętnikiem”. Przyjechaliśmy do Poleski w czerwcu. Karta ewakuacyjna
~~zobacz na stronie 7.~~ / jest z lutego bo już nas przygotowywali do
wyjazdu, myśmy już wiedzieli. Oni musieli te dane wszystkie zebrać. Bo
niektórzy, jak przyjechali to podali narodowość białoruską / myśleli, że
będą mieli lepiej / -oni nie wrócili z nami. Może później, nie wiem.
Potem, ^{chyba} w 1947r. chyba zaczęli nam nadawać obywatelstwo rosyjskie. Ja ro-
wieziałam, że nie podpiszę i uważałam przez cały czas, że rosyjskiego
nie rozumiem. Najpierw mnie wezwano na NKWD i myśmy się umówiły mówić
po polsku. Wypuścił mnie. Za kilka dni znowu ^{znowu wezwano} (w końcu powiedzieli mi, że
obywatelstwo rosyjskiego nie przyjmą. I nie i jeszcze inni ^{niektórzy} ~~niektórzy~~
dzieci miały, ^{nie bresztowskie} ~~niektórzy~~ ^{niektórzy} obywatelstwo rosyjskie - tylko
Ja siedziałam ^{3 tygodnie} chyba w rejonie. Najpierw nas Sowietzi w jakiejś

komorce trzymali, a potem do rejonu powieźli i w rejonie byliśmy z tą panią, z którą mieszkałam. Tak się umówiliśmy, że jedna z nas musi zostać żeby dzieci jakoś ratować. No i pani Janka podpisała i została, a ja nie podpisałam i mnie zabrali. Dwa tygodnie posiedziłam. W końcu ciągali, ciągali po nocach, że tu Rosja, że jaka Polka, żona Polka, Białorusinka. No i odeszła do nas wiadomość, ~~(nie wiem jak to było, s... .., już tam gdzieś, ktoś tam)~~, żeby nie sprzeciwiać się - to nie ma znaczenia - podpisać. Żeby nie sprzeciwiać się do rodziny zostaną rozbite - podpiszcie - wać. Dali znać nam. Ktoś. Już nie pamiętam przez kogo. W każdym bądź razie znać władza nasza. Podpisaliśmy. A potem trzeba było prosić o przywrócenie obywatelstwa. Ale to już nie było takich trudności. Bo to już była umowa z Biko... .., że zmuszali.

Przyjechaliśmy w czerwcu 1946r. do Kozia Wielkiej koło Zycowa, bo tam mieszkał mój brat. Córka była początkowo ciężko przestraszona - bała się wszystkiego, w szkole siedziała cicho jak trusia, ale w końcu przeregła ten strach dziecienny.

Oto nazwiska osób, które pamiętam z Sienionowki : Jarmułowicz Janina z córką Haliną, Waugiera Zofia - ona uczyła ^{dużo} ~~nie~~ po polsku w Pawłodarze i chyba została z dziećmi ^{bez rodziców} ~~bez rodziców~~, podobno potem przyjechała do Łodzi, Korzeniewska - jej mąż był w Anglii, pani Bukto - jej mąż był aresztowany, p. Ga^ułowska. "

Lista osób do relacji p. Ireny Radziszewskiej

- I. pani Bukato - w latach 1940-46 na zesłaniu w Siemionowce obł. Pawłodar.
2. pan Bukato - mąż, aresztowany przez Sowieców w 1939 r.
3. Galińska - jak poz. I.
4. Janina Jarmołowicz - w latach 40 - 46 na zesłaniu w Siemionowce obł. Pawłodar. W 1943 r. więziona za odmowę przyjęcie obywatelstwa sowieckiego.
5. Helena Jarmołowicz - córka Janiny, jak poz. I.
6. Korzeniowska - jak poz I.
7. Irena Radziszewska - autorka relacji. Urodzona w 1915 r. w rodzinie ziemiańskiej. We wrześniu 1939 r. usunięta z majątku, w XIV 1940 r. wywieziona do obł. Pawłodar /Kazachstan/. W 1943 r. więziona przez kilka tygodni w Siemiersku za odmowę przyjęcia obywatelstwa sowieckiego. Do PRL przyjechała w VI. 1940 r.
8. Zygmunt Radziszewski s. Józefa - mąż autorki, właściciel maj. Dziomidów pow. Dżisna. Aresztowany przez Sowieców 20.IX.1939 r. Więziony w Dziśnie i Berezweczu, zaginął bez wieści.
9. Melania Radziszewska - córka Ireny, ur. 1938, wywieziona wraz z matką, przyjechała do PRL w VI. 1946 r.
10. Lech Radziszewski - syn, ur. II 1940 r, zmarł na zesłaniu w VII. 1940 r.
11. Waldemar Radziszewski - syn Ireny, ur. II 1940 r., zmarł na zesłaniu w V 1940 r.
12. Zofia Wadgierd - w latach 1940-46 na zesłaniu w obł. Pawłodar, uczyła dzieci j. polskiego, opiekowała się polskimi sierotami.